

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นางพร้อม นามสกุล วงษ์คำจันทร์

วันเดือนปีเกิด ๑๓ สิงหาคม ๒๕๐๑ อายุ ๖๐ ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๒ ถนนเจ้าเสด็จ ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร
จังหวัดยโสธร

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

จาก โรงเรียนบ้านตบเต่า

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการทำเครื่องปั้นดินเผา เช่น เตาอั้งโล่ เตา กระจ่างต้นไม้ กระปุกอมสิน แจกันดอกไม้ หม้อดิน ตุ่มน้ำดื่ม ครก หม้อแกว้ออน ลิ่นเตา รูปปั้นสัตว์ชนิดต่างๆ กระทะขนมครก โองมั่งกร เป็นต้น

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- เครื่องปั้นดินเผาเป็นภาชนะชุดแรกของมนุษย์เป็นการนำดินมาขึ้นรูปเป็นภาชนะต่างๆ แล้วนำไปตากแห้ง เครื่องปั้นดินเผาเป็นงานหัตถกรรม ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์มาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย มนุษย์นำเครื่องปั้นดินเผามาใช้ในด้านเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประกอบในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆและมีความผูกพันกับบ้านน้ำคำน้อยอย่างยิ่ง

- สีที่เขียนจะเป็นสีแดงหรือสีขาว มีลวดลายต่างๆเช่น ลายรูปสัตว์ลายเส้นเรขาคณิต ลายขดกันหอย ลายเส้นโค้ง และยังมีการทำลวดลายคล้ายรูปอวัยวะเพศ ซึ่งอาจเป็นคติความเชื่ออย่างหนึ่งของคนในสมัยนั้นที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร ได้แก่ พวงสัตว์และธัญพืชต่างๆ

- เครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างแนบแน่นมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งเพราะเครื่องปั้นดินเผาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นบนเงื่อนไขความต้องการของสังคมที่เป็นเจ้าของเป็นผลงานจากมันสมองและฝีมือที่แสดงของผู้สร้าง ซึ่งมีได้มีความหมายแต่เพียงคุณค่าทางสุนทรียะเท่านั้น หากแต่ยังเป็นงานช่างฝีมือที่แสดงถึงภูมิปัญญาและพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีของชุมชนที่สั่งสมและสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน

ข้อมูลรายละเอียดแหล่งเรียนรู้

- เป็นสถานที่ในการเรียนรู้วิธีการทำเครื่องปั้นดินเผา และจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดการทำเครื่องปั้นดินเผาต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาให้คงอยู่คู่ชุมชน

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ตำบลน้ำคำใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดยโสธร ตำบลน้ำคำใหญ่มีหมู่บ้านทั้ง ๑๕ หมู่บ้าน แต่ชุมชนที่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา คือบ้านน้ำคำน้อย ซึ่งประกอบด้วย ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ ๒ และหมู่ ๑๕ การทำเครื่องปั้นดินเผาทั้ง ๒ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านประมาณ ๓๐ ครั้วเรือนเท่านั้นที่ผลิต แต่ผู้ผลิตรายใหญ่ที่ประกอบอาชีพเป็นอาชีพหลัก โดยมีการผลิตตลอดปี ส่วนใหญ่อยู่หมู่ ๒ ผู้ผลิตจะมีอายุตั้งแต่ ๓๐ - ๖๐ ปี เป็นผู้ผลิตและจะหน่ายเองเป็นส่วนใหญ่ บางรายเป็นผู้รับจ้างปั้น ช่วงเวลาที่ทำงานเครื่องปั้นดินเผา มี ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ เดือนมกราคม - พฤษภาคมและช่วงที่ ๒ คือ เดือนพฤศจิกายน - เมษายน ซึ่งหากไม่มีฝนก็สามารถทำได้ทั้งปี

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาชุมชน แยกเป็นประเภทได้หลายประเภทดังต่อไปนี้

๑. ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ เตาฟืน เตาถ่าน หม้อดิน หม้อและเตาขนาดเล็ก(ชุดแจ่วฮ้อน) แอ่งน้ำ
๒. ผลิตภัณฑ์ตกแต่งสวนและอาคาร ได้แก่ กระจ่าง แจกัน โคมไฟ
๓. ผลิตภัณฑ์อื่น เช่น โทน

การจำหน่าย

การจำหน่ายส่วนใหญ่เป็นการขายปลีก โดยการวางขายหน้าบ้านหรือเร่ขายในท้องถิ่นรวมทั้งขายส่งให้แก่พ่อค้าคนกลาง

สถานภาพของแหล่งดิน

แหล่งดินบ้านน้ำคำน้อย ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร แหล่งดินเหนียวที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเดิมเป็นที่สาธารณะในลำห้วยทวน ต่อมาจังหวัดยโสธรได้มีการพัฒนาโดยการทำฝายกั้นน้ำที่ลำห้วย ทำให้มีน้ำขังตลอดปี เมื่อระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไปน้ำที่เคยแห้งไปหรือลดไปโดยธรรมชาติไม่ลดลง แหล่งดินถูกน้ำท่วมขัง จึงไม่มีดินซึ่งเป็นวัตถุดิบทั้งหมดทำเครื่องปั้นดินเผา ต่อมาชาวบ้านน้ำคำน้อยได้ไปสืบเสาะค้นหาแหล่งดินเหนียวที่อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่นาส่วนบุคคลมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ชาวบ้านจึงต้องซื้อดินเหนียวมาใช้ ซึ่งราคาซื้อขายโดยประมาณ ๕๐๐ - ๗๐๐ บาท ต่อรถบรรทุกเล็ก หรือเก็บไว้ใช้งานระยะยาวได้

ตำบลน้ำคำใหญ่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดยโสธร ตำบลน้ำคำใหญ่มีหมู่บ้านทั้ง ๑๕ หมู่บ้าน แต่ชุมชนที่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา คือบ้านน้ำคำน้อย ซึ่งประกอบด้วย ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ ๒ และหมู่ ๑๕ การทำเครื่องปั้นดินเผาทั้ง ๒ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านประมาณ ๓๐ ครั้วเรือนเท่านั้นที่ผลิต แต่ผู้ผลิตรายใหญ่ที่ประกอบอาชีพเป็นอาชีพหลัก โดยมีการผลิตตลอดปี ส่วนใหญ่อยู่หมู่ ๒ ผู้ผลิตจะมีอายุตั้งแต่ ๓๐ - ๖๐ ปี เป็นผู้ผลิตและจะหน่ายเองเป็นส่วนใหญ่ บางรายเป็นผู้รับจ้างปั้น ช่วงเวลาที่ทำงานเครื่องปั้นดินเผา มี ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ เดือนมกราคม - พฤษภาคมและช่วงที่ ๒ คือ เดือนพฤศจิกายน - เมษายน ซึ่งหากไม่มีฝนก็สามารถทำได้ทั้งปี

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาชุมชน แยกเป็นประเภทได้หลายประเภทดังต่อไปนี้

๑. ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ เตาฟืน เตาถ่าน หม้อดิน หม้อและเตาขนาดเล็ก(ชุดแจ่วฮ้อน) แอ่งน้ำ
๒. ผลิตภัณฑ์ตกแต่งสวนและอาคาร ได้แก่ กระจ่าง แจกัน โคมไฟ
๓. ผลิตภัณฑ์อื่น เช่น โทน

การจำหน่าย

การจำหน่ายส่วนใหญ่เป็นการขายปลีก โดยการวางขายหน้าบ้านหรือเร่ขายในท้องถิ่นรวมทั้งขายส่งให้แก่พ่อค้าคนกลาง

สถานภาพของแหล่งดิน

แหล่งดินบ้านน้ำคำน้อย ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร แหล่งดินเหนียวที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเดิมเป็นที่สาธารณะในลำห้วยทวน ต่อมาจังหวัดยโสธรได้มีการพัฒนาโดยการทำฝายกั้นน้ำที่ลำห้วย ทำให้มีน้ำขังตลอดปี เมื่อระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไปน้ำที่เคยแห้งไปหรือลดไปโดยธรรมชาติไม่ลดลง แหล่งดินถูกน้ำท่วมขัง จึงไม่มีดินซึ่งเป็นวัตถุดิบทั้งหมดทำเครื่องปั้นดินเผา ต่อมาชาวบ้านน้ำคำน้อยได้ไปสืบเสาะค้นหาแหล่งดินเหนียวที่อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นพื้นที่นาส่วนบุคคลมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ชาวบ้านจึงต้องซื้อดินเหนียวมาใช้ ซึ่งราคาซื้อขายโดยประมาณ ๕๐๐ - ๗๐๐ บาท ต่อรถบรรทุกเล็ก หรือเก็บไว้ใช้งานระยะยาวได้

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นางเลื่อน นามสกุล ศรีใส

วันเดือนปีเกิด ๑ กันยายน ๒๔๘๕ อายุ ๗๖ ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๕๔๖ - ๕๔๘ ถนนวิทย์ธารง ในเมือง อำเภอเมืองยโสธร
จังหวัดยโสธร

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

จาก โรงเรียนบ้านตบเต่า

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- ผู้มีความรู้ความสามารถการทำโทน (โทน เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายกลอง มีความยาวโดยประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ตัวกลองทำจากเครื่องปั้นดินเผา หน้ากลองทำจากหนังงูหรือหนังวัว โดยส่วนมากจะนิยมทำจากหนังงู เพราะหนังงูบางเวลาตีโทนจะเสียงดังและเพราะมากกว่า

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- มีความรู้ความสามารถในการทำโทนจากเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งสืบทอดจากบรรพบุรุษ มาประมาณ ๓๕ ปี ยึดอาชีพการทำโทนเป็นอาชีพเสริมโดยทำจำหน่ายเองที่บ้านและรับจ้างทำตามที่มีคนมาสั่งจ้างทำ ส่วนมากจะทำกันเองในหมู่เครือญาติ ไม่ได้จ้างแรงงาน ในอดีตจะมีการละเล่นพื้นบ้านโดยการตีกลองโทนเป็นจังหวะหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวหรือการทำบุญตามประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสาน ต้องใช้กลองประกอบจังหวะร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นๆ เพื่อให้ความบันเทิงสนุกสนานรื่นเริงกับคนในชุมชนในสมัยนั้น

ปัจจุบันไม่ค่อยมีคนทำโพนหรือสืบทอดไว้ให้ลูกหลานเนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่โพนของชาวบ้านน้ำคำน้อยกลับขึ้นชื่อในเรื่องของที่ระลึกประจำท้องถิ่น เป็นสัญลักษณ์ของชาวตำบลน้ำคำใหญ่เคียงคู่พระธาตุหลักคำ ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดน้ำคำน้อย ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

ข้อมูลรายละเอียดแหล่งเรียนรู้

- เป็นสถานที่ในการเรียนรู้วิธีการทำโพน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิธีการทำโพนให้คงอยู่คู่ชุมชน

มาตรฐานผลิตภัณฑ์

- ผลิตภัณฑ์ โพน ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ๘๘/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๙ เลขที่ ๒๐๙๐๘-๓/๘๙ (สิ้นอายุวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๒)

- ผลิตภัณฑ์ โพน ได้รับ OTOP ระดับหนึ่งดาว ประเภทของใช้/ ของตกแต่ง/ของที่ระลึก ปี พ.ศ. ๒๕๔๙

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นางสาว นามสกุล โคตรสมบัติ

วันเดือนปีเกิด ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ อายุ ๗๐ ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ที่ ๗ ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

จาก โรงเรียนบ้านสมสะอาดหนองแวง

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- การทำไม้กวาดเส้นตาล

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- การทำไม้กวาดเส้นตาล หมู่บ้านหนองเสือตาย จะทำเป็นอาชีพเสริมหลังจากพักจากการทำไร่ทำนา โดยก้านตาลที่ได้มาเป็นก้านตาลที่เกิดในท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลน้ำคำใหญ่ ในสมัยก่อนไม่มีไม้กวาดใช้ จึงได้นำเอาก้านตาลมาทำเป็นกวาดใช้ ปัจจุบันก็ได้ทำจำหน่ายจำหน่ายเองที่บ้านและรับจ้างทำตามที่มีคนมาสั่งจ้างทำแล้วแต่ลักษณะของไม้กวาดความหนา ความกว้าง ความยาว ลักษณะที่ใช้ได้แก่ ไม้กวาดหยากไย่ โดยมีขั้นตอนการทำดังนี้ บางทีก็จะทำไม่เหมือนกันแล้วตีความถนัดของผู้ทำ

ขั้นตอนการทำไม้กวาดเส้นตาล

๑. ตัดก้านตาลแก่ ตัดขนาดความยาวพอดีที่ต้องการ
๒. นำก้านตาลมาแช่ในอ่างน้ำเพื่อให้มีความอ่อนนุ่มสำหรับเตรียมทาบในขั้นตอนต่อไป
๓. นำค้อนไม้ขนาดพอดีมือมาทาบก้านตาลจนมองเห็นเส้นใยก้านตาล
๔. นำไม้ไผ่มาตัดผ่าครึ่งผ่าเป็นซี่เล็กๆ ไม้ไผ่ขนาดเล็กมากขึ้นแต่ละซี่ไว้หรือทำแปลงตะปูเพื่อทำเครื่องรีดเนื้อก้านตาลออกจากเส้นใยตาล
๕. จัดเตรียมไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๕ เซนติเมตร นำไม้ไผ่ที่ได้ไปลงไฟเพื่อตัดให้ตรงและมีรูปทรงสวยงาม(ลงไฟเพื่อป้องกันแมลงมาเจาะกินเนื้อไม้ได้)
๖. นำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาเจาะรูโดยเจาะให้ห่างจากปลายไม้ประมาณ ๑ นิ้ว จำนวน ๑ รู
๗. แล้วใช้เชือกไนลอนที่เตรียมไว้สอดเข้าไป แล้วนำใยตาล มาสานเข้ากับไม้ไผ่ให้ได้ความหนาเท่าที่ต้องการ(ประมาณ ๓ รอบ)
- ๘) ใช้เหล็กปลายแหลมลงไฟให้ร้อนเจาะรูหรือใช้สว่านเจาะรูไม้ไผ่ เพื่อร้อยเชือกมัดใยตาลให้แน่น

บันทึกองค์ความรู้

การทำไม้กวาดเส้นตาล : บ้านหนองเสือตาย หมู่ที่ ๗ ต.น้ำคำใหญ่ อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นายสันติ นามสกุล โคตรสมบัติ

วันเดือนปีเกิด ๑ มกราคม ๒๔๘๓ อายุ ...๗๘.... ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ที่ ๙ ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

จาก โรงเรียนบ้านห้องเช่าหนองเสือตาย

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- การแต่งและขับร้องบทกลอนผญา(ผะ - หย่า)

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- มีความรู้ความสามารถในการร้องกลอนผญา "ผญา" เป็นศิลปะการใช้ภาษาของคนอีสานในอดีต เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ผญา หรือ คำผญา เป็นบทร้อยกรองแบบอีสาน ที่ใช้พูดโต้ตอบกันมีจังหวะทำนองเฉพาะตัว เป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเขาวน มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูด"ผญา"เป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุยด้วยคารมคมคาย ซึ่ง"ผญา"มีบทบาทและความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีดำเนินชีวิตของคนชน บทอีสาน ในการใช้สำหรับสั่งสอนลูกหลาน

ข้อมูลรายละเอียดแหล่งเรียนรู้

- เป็นสถานที่ในการเรียนรู้การสอนและการพูดผญาให้แก่ประชาชน ลูกหลาน ในชุมชน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และถ่ายทอดการพูดผญาให้คงอยู่สืบไป

ตัวอย่างผญาสอนใจ

๑. คันได้กินลาบชิ้นอย่าลืมน้ำแจ่วแพรวผัก ได้กินพาเงินพาค่าอย่าลืมนกระเบียงฮ้าง
๒. คันเจ้าได้อยู่ยอดฟ้าผาสาทประดับมุข อย่า ได้ลืมนเหยียนทุกซ์ผู้ขี่ควายคอนกล้า
๓. คันเจ้าได้ขี่ช้างกั้งฮ่อมเป็นพระยา อย่าได้ลืมนคนทุกซ์ผู้ขี่ควายคอนกล้า
๔. คันเจ้าได้ขี่ช้างกั้งฮ่อมสัปทน อย่า ได้ลืมนคนจนผู้แห่นำตีนช้าง
แปล ถ้าได้ดิบได้ดีหรือได้เป็นใหญ่แล้วก็ อย่าได้ลืมนผู้คนรอบข้าง
๕. แก้วลีสมาลีลีมาให้เอาแก่นคยะยุติ มา ช่างเอาหัวใจดีเฝ้านามในเนื้อตาย กะบ่ตายแท้พอทรง
วิบาก อยากกะ กินบ่ได้คาแค้นคั้งทวงขอให้หาหมอส่องทำขวัญให้ แน่ จั่งสิหายพยาธิฮ้ายคาย
ส่องบ่ ให้เสีย

แปล จะฆ่าให้ตายก็พาดด้วยไม้เนื้อแข็ง อย่าตีด้วยความรักความสงสารเลย

คำผญา ปรัชญาภาษาอีสาน คำสอนเตือนใจ ให้กำลังใจ สู้ชีวิต

ให้เจ้าคอยเพียรสร้าง เสมอแดนแปงซ่อ ให้สร้างก่อสืบไว้ เสมอเผิงสืบฮ้าง

แปล ให้ขยันสร้างตัวเหมือนฝั่งสร้างรัง

การงานนี้อุปสรรคแสนหมู่ เกิดเป็นคนต้องสู้อย่าถอยร่นหลีกหนี

แปล เกิดเป็นคนต้องหนักเอาเบาสู้

บุญ บุญนี้บ่หม่นของแบ่งได้ ปันแจกกันแหล่ว บ่อห่อน แยกออกได้ คือ ไม้ผ่ากลาง

คือจั่งเฮากินข้าว เฮากินเฮาอิม บ่หม่นไป อิมทอง เขาพันผู้บ่กิน

แปล บุญ ผู้ใดสร้างผู้ใดได้รับ ไม่สามารถแบ่งปันได้เหมือนสิ่งของ เหมือนข้าวผู้ใดกินผู้ใดอิม

ไผ่ผู้เขียนฮ้ำฮู้ วิชาปราชญ์ทางใด ก็ให้มีใจ จด เผิงวิชาที่ตนฮู้

แปล เรียนรู้ให้เชี่ยวชาญเป็นวิชาเลี้ยงตัว

คำผญาหนุ่มจีบสาว

คันได้อักกะสิหม่น นามสนกะสิผ่า ไม้ซ่ายหลายต้นหนากะสิถาง

แปล ถ้าได้รักแล้วถึงมีอุปสรรคมากมายก็อย่าย่อท้อ

ใจมักแล้วเมืองแจวกะคั้นฮ้อด ปากว่าแล้วมายม้างกะบ่เป็น นางเอ้ย

แปล ถ้าใจได้รักแล้วไกลแต่ไหนก็ต้องไปให้ถึง คำพูดแล้วไม่เปลี่ยนแน่นอน น้องสาว

คันว่าน้องฮักอ้ายให้น้องเตรียมห่อผ้า หนีไปนำกันสาอ้ายสิเลี้ยงอ้ายสิเบ็ง นางเอ้ย

แปล ถ้าหากว่าน้องรักพี่ให้น้องหนีไปกับพี่พี่จะเป็นคนดูแลเลี้ยงดูน้องเอง

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นายลำพันธ์ นามสกุล แสงสว่าง

วันเดือนปีเกิด ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ อายุ ๖๔ ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๗๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

จาก สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- การแต่งและขับร้องบทกลอนผญา(ผะ – หยา)

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- มีความรู้ความสามารถในการร้องกลอนผญา "ผญา" เป็นศิลปะการใช้ภาษาของคนอีสาน ในอดีต เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ผญา หรือ คำผญา เป็นบทร้อยกรองแบบอีสาน ที่ใช้พูดโต้ตอบกันมีจังหวะทำนองเฉพาะตัว เป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเขวี้ยง มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูด"ผญา"เป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุยด้วยคารมคมคาย ซึ่ง"ผญา" มีบทบาทและความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีดำเนินชีวิตของคนชน บทอีสาน ในการใช้สำหรับสั่งสอนลูกหลาน

ข้อมูลรายละเอียดแหล่งเรียนรู้

- เป็นสถานที่ในการเรียนรู้การสอนและการพูดผญาให้แก่ประชาชน ลูกหลาน ในชุมชน

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และถ่ายทอดการพูดผญาให้คงอยู่สืบไป

ตัวอย่างผญาสอนใจ

๑. คันได้กินลาบชิ้นอย่าลืมน้ำแจ่วแพรวผัก ได้กินพาเงินพาคำอย่าลืมนกระเบียงฮ้าง
๒. คันเจ้าได้อยู่ยอดฟ้าผาสาทประดับมุข อย่า ได้ลืมนเขียนทุกซ์ผู้ขี่ควายคอนกล้า
๓. คันเจ้าได้ขี่ช้างกั้งฮ่อมเป็นพระยา อย่าได้ลืมนคนทุกซ์ผู้ขี่ควายคอนกล้า
๔. คันเจ้าได้ขี่ช้างกั้งฮ่อมสัปทน อย่า ได้ลืมนคนจนผู้แห่นำตีนช้าง
แปล ถ้าได้ดิบได้ดีหรือได้เป็นใหญ่แล้วก็ อย่าได้ลืมนผู้คนรอบข้าง
๕. แก้วล้าสับสับให้เอาแก่นคะยุงตี มา ช่างเอาหัวใจตีเน่านุ่มในเนื้อตาย กะบ่ตายแท้พอทรง
วิบาก อยากกะ กินบ่ได้ค้ำคั้นคั้งทวงขอให้หาหมอส่องทำขวัญให้ แน่ จั่งสียหายพยาธิฮ้ายกาย
ส่องบ่ให้เสีย

แปล จะฆ่าให้ตายก็พาดด้วยไม้เนื้อแข็ง อย่าตีด้วยความรักความสงสารเลย

คำผญา ปรัชญาภาษาอีสาน คำสอนเตือนใจ ให้กำลังใจ สู้ชีวิต

ให้เจ้าคอยเพียรสร้าง เสมอแต่เนแปงช่อ ให้สร้างก่อสืบไว้ เสมอเผิงสืบฮัง

แปล ให้ขยันสร้างตัวเหมือนผึ้งสร้างรัง

การงานนี้อุปสรรคแสนหมู่ เกิดเป็นคนต้องสู้อย่าถอยร่นหลีกหนี

แปล เกิดเป็นคนต้องหนักเอาเบาสู้

บุญ บุญนี้บ่หม่นของแบ่งได้ ปันแจกกันแหล่ว บ่อห่อน แยกออกได้ คือ ไม้ผ่ากลาง

คือจั่งเฮากินข้าว เฮากินเฮาอิม บ่หม่นไป อิมทอง เขาพูนผู้บ่กิน

แปล บุญ ผู้ใดสร้างผู้นั้นได้รับ ไม่สามารถแบ่งปันได้เหมือนสิ่งของ เหมือนข้าวผู้ใดกินผู้นั้นอิม

ไผ่ผู้เขียนฮ่ำฮู้ วิชาปราชญ์ทางใด ก็ให้มีใจ จด เผิงวิชาที่ตนฮู้

แปล เรียนรู้ให้เชี่ยวชาญเป็นวิชาเลี้ยงตัว

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นายทองพูล นามสกุล แสงดี

วันเดือนปีเกิด ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๘ อายุ ๗๒ ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๒๒ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

จาก โรงเรียนบ้านสว่างเซียงหวาง

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการจักสาน เช่น บุงกี กระเชอ เปลนอนเด็ก ผู้ใหญ่ ตะกร้า

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการจักสาน หัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาอันเฉลียวฉลาดของคนในท้องถิ่น ที่ใช้ภูมิปัญญาสามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะเห็นได้ว่าหัตถกรรมเครื่องจักสานมีมานานแล้วและได้มีการพัฒนาตลอดเวลาโดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้เอาความรู้หนังสือมาเกี่ยวข้อง การเรียนรู้ต่างๆ อาศัยวิธีการฝึกหัดและบอกเล่าต่อกันไปซึ่งไม่เป็น

-๒-

ระบบในการบันทึกข้อมูลไว้ สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ ความรู้ที่สะสมที่สืบทอดกันมาจากอดีต มาถึงปัจจุบันหรือที่เรียกกันว่า”ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นคงอยู่ต่อเนื่องและยั่งยืนคู่ท้องถิ่น

วิธีการและขั้นตอนการจักสาน

วิธีการจักตอก

๑. การจักตอกปิ่น แบ่งไม้ไผ่ออกเป็นชิ้นๆตามขนาดที่ต้องการ ใช้มีดจักตอกเอาส่วนในออก (ซี่ตอก) จักในส่วนที่เหลือออกเป็นเส้นบางๆ แล้วหลาวให้เรียบร้อยตากแดดให้แห้ง
๒. การจักตอกตะแคง ใช้วิธีเดียวกันกับการจักตอกปิ่นเบื้องต้น แต่การจักให้เป็นเส้นตอกจะทำการจักทางผิวเป็นเส้นเล็กกว่าตอกปิ่น ทำการหลาวให้เรียบร้อย แล้วนำออกตาก

การสาน

การสาน เป็นขั้นตอนที่ยาก และต้องใช้ความละเอียดมากที่สุด เริ่มจากการก่อฐานด้านล่างด้วยเส้นตอกสองชนิด คือ ตอกยืน (ตอก-ตั้ง) ซึ่งจะมีลักษณะคอดตรงกลางต่างจากตอกทั่ว ๆ ไป และตอกนอน (ตอกสาน) ที่มีขนาดกว้างเท่ากันเท่ากันทั้งเส้นตอกปกติ เหตุที่ตอกยืนมีลักษณะพิเศษ เนื่องจากเมื่อสานเสร็จจะได้ตะกร้าที่มีฐานเล็ก และค่อย ๆ บานขึ้นบริเวณปาก

การรมควัน

เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการสานเพื่อเพิ่มความแข็งแรง สวยงาม แก่เครื่องจักสานด้วยหวาย ในส่วนที่ต้องการเสริมเป็นพิเศษได้แก่ ปาก ขา หู การผูกและพันด้วยหวาย จะเสริมให้เครื่องจักสานเกิดความสวยงาม

การถักและพัน

เมื่อสานตัวเรียบร้อยแล้วถึงกรรมควันโดยจะทำในวันที่ไม่มีลม ใช้ฟางพรมน้ำหมาด ๆ เป็นเชื้อเพลิง เพื่อให้เกิดควันมาก รมจนเครื่องจักสานมีสีเหลืองเท่ากันทั้งใบ แล้วนำมาเข้าส่วนประกอบหวาย มีการผูกปาก พันขา ใส่ฐานและหูหิ้ว

ข้อมูลรายละเอียดแหล่งเรียนรู้

- เป็นสถานที่ในการเรียนรู้การผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ เช่น บุงกี กระเชอ เปลนอนเด็ก ผู้ใหญ่ ตะกร้า

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เพื่ออนุรักษ์ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จักสานจากไม้ไผ่

ทะเบียนประวัติปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประวัติ

ชื่อ นายทองพูล นามสกุล แสงดี

วันเดือนปีเกิด ๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๘ อายุ ๗๒ ปี

ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๒๒ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลน้ำคำใหญ่ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

จาก โรงเรียนบ้านสว่างเซียงหวาง

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน

- ผู้มีความรู้ความสามารถด้านผู้นำทางศาสนา ในการทำกิจกรรมพิธีทางศาสนา เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลต่างๆ งานประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสาน และพิธีการในงานศพ

ภูมิรู้/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

- ความเชื่อ แต่เดิมชาวอีสานได้มีการนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ในขณะเดียวกันก็ได้มามีการนับถือผีบรรพบุรุษ ผีปู่ ผีย่า ถึงแม้จะนับถือพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อเรื่องผียังคงมีอยู่ ประชาชนชาวอีสาน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ หรือนับถือผีบรรพบุรุษ แต่ประเพณีของชาวอีสาน จะทำผสมผสานกันจนแยกไม่ออกว่านับถืออะไรกันแน่ นับถือพระพุทธศาสนาหรือ นับถือผีบรรพบุรุษคละเคล้าปะปนกัน นับถือผีหรือนับถือพุทธ นับถือพุทธหรือนับถือพราหมณ์ ดังนั้น ศาสนพิธี พิธีกรรม คติความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมจึงดูไม่ออกว่า เป็นศาสนาพุทธหรือศาสนาพราหมณ์ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญงานมงคลต่างๆ พิธีสู่ขวัญนาค พิธี

ขึ้นบ้านใหม่ การสะเดาะเคราะห์ การเลี้ยงผี(เลี้ยงปู่ตา) พิธีงานสีดำ มีการนับถือและบอกต่อกันเป็นทอดๆจนถึงรุ่นลูกหลานซึ่งแล้วแต่บทบาทในการดำรงชีวิตของชาวอีสาน สังคมชาวอีสานยังมีความเชื่อเรื่องอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ เนื่องจากพุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจของชาวบ้านยังไม่ครบสมบูรณ์ จึงหันเข้ายึดมั่นในอำนาจและขอความคุ้มครองจากสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ดังที่เห็นได้จากพิธีกรรมหลายอย่าง เช่น การเลี้ยงปู่ตา ยังคงมีให้เห็นได้ในชุมชนไทยอีสานปัจจุบัน ส่วนพิธีกรรมอื่นๆนั้น จะประกอบพิธีกรรมในรอบปี ซึ่งเรียกว่า ฮีตสิบสอง มีลักษณะเหมือนกันกับประชากรในภาคอีสานที่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไป

ข้อมูลรายละเอียดแหล่งเรียนรู้

- เป็นสถานที่ในการเรียนรู้ด้านพิธีทางศาสนาเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เพื่ออนุรักษ์ประเพณีชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านพิธีทางศาสนาให้คงอยู่คู่ชุมชน

